

חבירו, שהרי אין במשמעות דבריו לא שבועה ראויה ולא איסור כקרבן על מה שיאכל מחבירו.

גמרא:

א-טו שנינו במשנה: קרבן לא אוכל לך, קרבן שאוכל לך, לקרבן לא אוכל לך מותר:

לעיל במשנה י ב נחלקו רבי מאיר וחכמים: לדעת תנא קמא שהוא רבי מאיר, האומר "ירושלים שאוכל לך", הרי הוא אסור ואף שלא אמר "כירושלים" בכ"ף הדמיון, ואילו רבי יהודה סובר: "האומר ירושלים [וכל לשון אחרת שלא הוסיף בה את כ"ף הדמיון] לא אמר כלום".

מדייקת הגמרא ממה ששנינו "קרבן לא אוכל לך מותר", שאם היה אומר "קרבן אוכל לך" [דהיינו "מה שאוכל משלך יהא עלי כקרבן"] אכן היה אסור, ואף שלא אמר "כקרבן" —

ואם כן בהכרח דמני מתניתין? רבי מאיר היא, דלא שני ליה קרבן ולא שני ליה כקרבן, (1) כלומר: אינו מצריך כ"ף הדמיון —

ואם כן אימא סיפא: "לקרבן לא אוכל לך", מותר.

זהיות ומשנתנו רבי מאיר היא, תיקשי: התנן במשנה לעיל יג א:

האומר: "לקרבן לא אוכל לך" רבי מאיר אוסר, ואמר רבי אבא [לעיל יג ב] בביאור טעמו של רבי מאיר: משום שנעשה כאומר "לקרבן יהא [מה שאוכל משלך] לפיכך לא אוכל לך".

והאיך שנינו: "לקרבן לא אוכל לך מותר", במשנתנו שהיא כרבי מאיר!?

ומשנינו: לא קשיא:

הא — המשנה לעיל — דאמר "לקרבן [בלמ"ד שבאית] לא אוכל לך", שיש לפרשו: "לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך", ולכן אסור הוא באכילה משל חבירו.

הא — משנתנו — דאמר "לקרבן" [בלמ"ד פתוחה], ד"לא הוי קרבן" קאמר, ושוב אין שייך לומר: לקרבן יהא לפיכך לא אוכל לך.

מתניתין:

האומר (2) "שבועה לא אוכל לך", דמשמע: "בשבועה! לא אוכל לך".

או שאמר: "הא שבועה שאוכל לך" משמע נמי שלא אוכל לך. (3)

"קרבן" אינם חלים, מתפרשים כאן במשנה זו שבלשון "שבועה" הם חלים, וכאילו אמר כאן: אבל האומר, ולפרש באה המשנה את החילוק שבין נדר לשבועה.

3. א. כתב הר"ן שאי אפשר לפרש את הלשון "חי שבועה שלא אוכל לך" וכמו שאנו מפרשים

אומרים "מכלל לאו אתה שומע הן" [כמבואר לעיל יא א], ולכן אין הוא אסור לאכול משל חבירו.

1. כן נראה שגרס הר"ן.

2. כל הלשונות שנשנו במשנה לעיל, שבלשון

שבועות שתיים שהן ארבע, כלומר: שתי שבועות מפורשות בכתוב "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב", ודרשו חכמים שתי שבועות נוספות —

שתי שבועות להבא המפורשות בכתוב: "שבועה שאוכל" [היינו "להיטיב"] ו"שבועה שלא אוכל" [היינו "להרע"].

שתי שבועות נוספות על העבר ממדרש חכמים: "שבועה שאכלתי" ו"שבועה שלא אכלתי".⁽⁷⁾

ודייקנין: מדקאמר התנא: "שאוכל ושלא אוכל", ו"שאכלתי ושלא אכלתי", הרי משמע: כשם ש"אכלתי ולא אכלתי" היינו "הן ולאן", אף "שאוכל ושלא אוכל" היינו "הן ולאן" —

מכלל ד"שאוכל לך" "דאכילנא" משמע, כי

או "לשבועה [בלמ"ד פתוחה]⁽⁴⁾ לא אוכל לך", משמע: לא יהא אסור עלי בשבועה מה שלא אוכל משלך, הא מה שאוכל משלך יהא אסור בשבועה, כי "מכלל לאו אתה שומע הן" —

ולכן בכל אלו הרי זה אסור.⁽⁵⁾

גמרא:

שנינו במשנה: הא שבועה שאוכל לך וכו' אסור:

מכלל דאם אמר "הא שבועה שאוכל לך" אין מתפרש לשונו "שבועה שאוכל", אלא ד"לא אכילנא" משמע וכאילו אמר: "בשבועה יהא עלי אם אוכל משלך",⁽⁶⁾ ולכן הוא אסור באכילה.

ורמינהו סתירה לכך ממשנה בשבועות:

לאו אתה שומע הן"?!

תירץ הר"ן על פי המבואר בגמרא [שבועות לו א], שאף רבי מאיר מודה שאומרים "מכלל לאו אתה שומע הן" באיסורא, ולא חלק על רבי יהודה אלא בממון או באיסור שיש בו ממון; ואם כן בנדר שהוא אסור את החפצא עליו הרי זה איסור שיש בו ממון, ולכן אין אומרים בו "מכלל לאו אתה שומע הן", מה שאין כן בשבועה, שאינו אסור אלא את הגברא, ואין בזה שום ענין ממוני, בזה אף רבי מאיר מודה שאומרים "מכלל לאו אתה שומע הן"; [האחרונים הביאו את דברי הר"ן האלו, כדי ללמוד מהם את פירושו של המושג "איסור חפצא", שהוא ענין שנתלכטו בו האחרונים].

6. נתבאר על פי הרא"ש, ורש"י בשבועות.

7. נתבאר על פי רש"י שם.

את לשונו כשאמר: "הא קרבן", ומשום שאין דרך אנשים להתבטאות כך.

ב. הר"ן סתם ולא פירש את הלשון, והרא"ש בגמרא בסוף ד"ה אבל אמר, פירש: "בשבועה יהא עלי מה שאוכל משלך", וכן פירש רש"י בשבועות יט ב "באיסור שבועה יהא עלי מה שאוכל משלך".

4. לשון הר"ן הוא: "אפילו בלמ"ד פתוחה, אסור", והיינו דבלמ"ד שבאית כל שכן שהוא אסור ובכלל דברי התנא הוא.

5. ואם תאמר: והרי גבי קרבן שנינו לעיל "לקרבן לא אוכל לך" שהוא מותר, והיינו משום דמשנה זו רבי מאיר היא, שאינו סובר "מכלל לאו אתה שומע הן" [וכמבואר לעיל], ואם כן מאי שנא שגבי שבועה אנו אוסרים את מי שאמר "לשבועה לא אוכל לך" משום "מכלל

אם "שאוכל" מתפרש "בשבועה יהא עלי מה שאוכל" וכמו במשנתנו, אם כן "אוכל ולא אוכל" שניהם "לאו" הם, ולא "הן ולא"?!?

אמר תירץ אביי:

"שאוכל" שתי לשונות משמע, והכל לפי הנסיבות:

אם היו מסרבין [מפצירים] בו לאכול, ואמר "אכילנא אכילנא" ותו הוסיף לומר "שבועה שאוכל", אז "דאכילנא" משמע. (8)

אבל אמר "לא אכילנא לא אכילנא" ותו הוסיף ואמר: "שבועה שאוכל" אז "דלא אכילנא" קאמר, דהיינו מה שאוכל משלך יהא אסור עלי בשבועה.

רב אשי אמר לתרץ באופן אחר:

שאוכל דשבועה שאי אוכל קאמר.

[בשבועות כ א גרסינן: רב אשי אמר: תני שבועה שאי אוכל לך]. (9) כלומר: זו ששנינו במשנתנו "הא שבועה שאוכל לך" לא תיתני כן, אלא "הא שבועה שאי אוכל לך" שזה

ודאי משמע "דלא אכילנא", אבל סתם "שאוכל" – "דאכילנא" משמע.

ותמהינן: אם כן פשיטא היא ומאי למימרא (10) [מה חידוש יש בזה]!?

ומשנינן: חידוש יש בדבר, כי מהו דתימא: מיעקם לישנא היא דאתקיל ליה, נכלומר: מיעקם לישנא היא, ולישנא הוא דאתקיל ליה; ובשבועות יט א: מהו דתימא לישניה דאיתקילא ליה].

היינו, שהיה מקום לומר שלשון "שאי אוכל" אינו אלא עיוות לשון כי אין דרך בני אדם להשתמש בלשון "שאי אוכל" אלא "שלא אוכל", ולשונו היא שנתקלה שהאריך בתנועת שיי"ן "שאוכל", ודמי כאומר "שאי אוכל", ולעולם לא נתכוין לומר אלא "שאוכל".

קא משמע לן משנתנו שלשונו מתפרשת כפשוטה, ואסור הוא באכילה. (11)

ומפרשת הגמרא: אביי לא אמר טעם דרב אשי שאמר: "תני שאי אוכל", משום דלא קתני "שאי אוכל".

9. לשון נדרים "משונה" הוא.

10. כפל לשון הוא, ולשון נדרים משונה. ובשבועות יט א גרסינן: "אי הכי מאי למימרא".

11. הקשו התוספות בשבועות יט א: נשייליה מה היה בדעתו!?

ויש לומר: כגון שאמר שבדעתו כל מה שיהיה משמעות לשונו, אי נמי כגון ששכח מה היה בדעתו.

8. כתב הר"ן שמוסוגייטנו משמע, שצריך הוכחה כדי לפרש "שאוכל" דהיינו "דאכילנא", ואילו בשבועות מובא בשם אביי עצמו, שבסתם מתפרש לשונו "דאכילנא" אלא אם כן הנסיבות מוכיחות "דלא אכילנא"?

וכתב הר"ן שסוגיא זו היא מהסוגיות המתחלפות שבש"ס.

והרא"ש כתב: "גירסא יתירא היא, ובתחלת פרק ב דשבועות ליתא, דבפשטא דמתניתין בלא "מסרבין" מצי לאוקומיה, אלא שגירסת נדרים משונה, ואגב אידך אוקמיה במסרבין".

כזו, ואילו ב"שלא אוכל" נוקט התנא משמעות אחת בלבד והיינו "לא אכילנא"?! ובהכרח שפירוש הלשונות אינו משתנה, אלא תנא פסקה [קבע באופן החלטי]: "שאוכל" דאכילנא משמע בכל אופן; ו"שלא אוכל" לא אכילנא⁽¹⁵⁾ משמע בכל אופן.

מתניתין:

במשניות הקודמות שנינו שני חילוקים בין נדרים לשבועות:

האחד: דבר שאין בו ממש כגון האוסר את השינה, שבנדר אינו אסור אלא מדרבנן כיון שאין בו ממש, ואילו בשבועה אסור מדאורייתא.

השני: שלש לשונות "קרבן לא אוכל לך" "הא קרבן שאוכל לך" "לקרבן לא אוכל לך", שאינם חלים לאסור עליו לאכול עם חברו כשאמרם בלשון זה שהוא לשון נדר, ואם אמר את אותם לשונות בלשון "שבועה" הרי הן חלין.⁽¹⁶⁾

ומסכמת המשנה:

זה — חילוקים אלו ששינונו בין נדר לשבועה — חומר הוא בשבועות מבנדרים,

ורב אשי נאדי [היה נודד ומתרחק]⁽¹²⁾ מן טעם דאבוי המפרש לשון "שאוכל" בשתי משמעויות ובהתאם לנסיבות.

משום דקסבר רב אשי: כשם שאתה אומר שלשון "שאוכל" יש לה שתי משמעויות, כך יכול אתה לומר: "שלא אוכל" נמי משמע שתי לשונות.

שאם היו מסרבין בו לאכול, ואמר: "אכילנא אכילנא"⁽¹³⁾, ואמר נמי: שבועה בין "שאוכל" בין "שלא אוכל" [ונשבע הן "שבועה שאוכל" והן "שבועה שלא אוכל"]

יכול אתה לפרש: הדין אכילנא משמע דאמר ["את זה אוכל" היא משמעות לשונן].

כלומר: אף כשאמר לשון "שלא אוכל", אם היו מפצירין בו תחילה לאכול, אין לשונו מתפרש בהכרח "שלא אוכל", אלא יכול אתה לפרשו: "וכי נשבעתי לך שלא אוכל, והלא כבר אמרתי לך שאוכל", ולא יהא אסור בשבועה לאכול.⁽¹⁴⁾

ואיכא לתרוצה נמי לישנא [ויכול אתה לפרש את הלשון] כפשוטה: "שבועה שלא אוכל" — שבועה דלא אכילנא קאמר.

ואם כדברין: מאי שנא שנוקט התנא בלשון "שאוכל" פעם משמעות כזו ופעם משמעות

12. פירוש הרא"ש.

15. כן נראה דצריך לומר.

13. כן נראה שהיא גירסת הר"ן, וראה בפירוש הרא"ש, וראה הגהות ר"ש מדסוי.

16. א. החילוק הראשון שנתבאר הוא לדעת רבינא, דקיימא לן כוותיה.

ב. החילוק השני שנתבאר אינו חילוק בין נדר לשבועה, אלא בין לשון קרבן ללשון שבועה.

14. ואף לא יתחייב לאכול, שבודאי אין בלשונו משמעות שבועה לאכול.

מבנדרים, מכלל דהשבועה רק חמורה היא מן הנדר שהיא חלה מן התורה, אבל אף גבי נדרים נדר הוא מדרבנן!

והא במשנה לעיל טו ב בלשונות שחילקה המשנה בין לשון "קרבן" ללשון "שבועה" הרי "מותר" קתני בנדרים שבלשון "קרבן", ואם כן אינו נדר כלל ואפילו מדרבנן!?

ומשנינן: לשון "חומר" ששנה התנא אכן אין הוא מתיחס לחילוק השני שבין שבועות לנדרים, אלא אסיפא דאידיך בבא [משנה] קתני: (1)

ששנינו לעיל טו ב: שבועה שאיני ישן שאיני מדבר שאיני מהלך אסור, ולפיסקא זו מתיחס כאן התנא בלשון "חומר", ואומר: זה הוא חומר בשבועות מבנדרים, שאכן אף הנדרים חלים מדרבנן על דבר שאין בו ממש. (2)

שהרי בשבועה הם חלים, ולא בנדר.

וחומר בנדרים מבשבועות — כיצד?

אמר: קונם סוכה שאני עושה, (17) לולב שאני נוטל, תפלין שאני מניח, בנדרים הרי הוא אסור מלקיים את המצוה.

ואילו בשבועות הרי הוא מותר, שאין נשבעין לעבור על המצוות, ובגמרא יתבאר טעם החילוק שבין נדר לשבועה. (18)

גמרא: ב-טו

שנינו במשנה: זה — החילוקים ששנינו במשניות לעיל — חומר בשבועות מבנדרים:

ומקשה הגמרא:

כיון ששנה התנא לשון: "חומר" בשבועות

יתר היא, שכבר ביאר התנא שאין השבועה מבטלת את המצוה, אך לשיטת הרא"ש, "שאינן נשבעין לעבור על המצוות" הוא נתינת טעם לעיקר הדין, כי מפני שאין ראוי להשבע לבטל מצוה, לכן אין השבועה חלה.

1. ביאור לשון הגמרא הוא, כי חלוקת המשניות כפי שהיא לפנינו אינה נכונה, ובמשניות חלוקים הם באופן אחר:

המשנה שבדף יד ב, עם תחילת המשנה שבדף טו ב "שבועה שאיני ישן וכו'", היא משנה אחת; ומאמצע המשנה שבדף טו ב ועד סוף המשנה כאן, היא משנה שניה; ונמצא שהפיסקא "שבועה שאיני ישן וכו'" היא הסיפא של המשנה הקודמת, וזה הוא שאמרו בגמרא: אסיפא דאידיך בבא קתני, ולשון "בבא" היינו משנה, [ולשון נדרים משונה].

2. א. כתב הר"ן שישב זה הוא אליבא דרבינא שפירש לעיל טו א את המשנה "קונם שאני ישן

17. לכאורה בלשון זה לא תבטל מצות סוכה על ידי הנדר, שהרי לא נאסרו סוכות שהוא לא עשה אותם, ובלשון הגמרא איתא "הנאת סוכה עלי", או "ישיבת סוכה עלי".

18. פשוטן של דברים הוא, שאין כח בשבועה לבטל מצוה, והוא נלמד מדרשה, וכפי שמבואר בגמרא טעם החילוק בין שבועה לבין נדר.

ואולם יש ראשונים שמבואר בדבריהם, שעיקר הטעם הוא משום שלא היה לו לישבע לבטל מצוה, ולכן אין היא חלה, וכדמוכח מדברי שו"ת הרא"ש [כלל ח סימן יז, הביא דבריו ב"חידושי רבי שמואל" בקונטרס סימן ג ד"ה עיין, ראה שם], שכתב במי שנשבע ולא ידע שהוא מבטל מצוה, ונודע לו רק לאחר שבועתו, היות ובשוגג נשבע, תבטל המצוה ולא שבועתו, [וכן נראה הגדר לדעת הרא"ה כמבואר בהערות בסוגיא].

ולשיטה זו מתבאר לשון המשנה היטב, כי לכאורה "שאינן נשבעין לעבור על המצוות" שפת